دو فصلنامه علمی- پژوهشی تحقیقات مالی اسلامی، سال چهارم، شماره دوم (پیاپی۸)، بهار و تابستان ۱۳۹٤، صص ۱۳۳- ۱۵۸

اجرای صحیح تسهیلات سلف در بانکداری اسلامی به کمک بورس تخصصی کالا در مورد کالاهای استاندارد بورسی

محمدنقی نظرپور*
یحیی لطفی‌نیا**

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۲/۲۳
تاریخ پذیرش: ۹٤/۰٦/۰۱

چکیده

بانک‌ها به عنوان واسطه‌های مالی درصدد انباشت سرمایه در کنار سایر عوامل تولید می‌باشند. در بانکداری اسلامی روش‌های مختلفی جهت پاسخ به نیاز مشتریان مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع روش‌های مورد استفاده در کنار کاربردهای اقتصادی نیازمند رعایت الزامات شرعی می‌باشند. از جمله تسهیلاتی که در پاسخ به نیاز تولیدکنندگان برای تأمین مالی در قانون عملیات بانکی بدون ربا در نظر گرفته شده است، تسهیلات مبتنی بر عقد سلف می‌باشد که در سال‌های اخیر به دلیل ریسک‌گریز بودن بانک‌ها و همچنین عدم تمایل آن‌ها به ورود به بخش واقعی اقتصاد، از اجرای واقعی آن سرباز زده‌اند. این در حالی است که توجه به امر تأمین مالی به منظور تولید با رعایت اصول شرعی همواره باید مورد توجه بانک‌ها قرار گیرد.

در مقاله حاضر با روش توصیفی- تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به بررسی این فرضیه پرداخته می‌شود که، «بورس‌های تخصصی کالا می‌توانند بانکداری اسلامی را در احیاء و اجرای صحیح تسهیلات سلف، در مورد کالاهای قابل معامله در بورس تخصصی کالا یاری نمایند». در واقع بهره‌گیری بانکداری اسلامی از ظرفیت نهادهای فعال بازار سرمایه زمینه را برای کاهش هزینه‌ها و همچنین گسترهٔ فعالیت آن‌ها در بخش‌های مختلف اقتصادی فراهم می‌کند.

واژگان کلیدی

بانکداری اسلامی، بورس تخصصی کالا، تأمین مالی، تسهیلات سلف، سلف موازی

طبقه‌بندی JEL: G10, G19, G21

* دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه مفید (نویسنده مسئول) nazarpur@mofidu.ac.ir
** مدرس مؤسسه غیرانتفاعی حکمت قم yaya.lotfinia@yahoo.com

Archive of SID
www.SID.ir

مقدمه

با ممنوعیت بهره (ربا) و استفاده از قرض همراه با زیاده در دین مقدس اسلام معرفی روش‌های جایگزین جهت انباشت سرمایه به عنوان یکی از عوامل تولید همواره مورد توجه کارشناسان مباحث مالی اسلامی بوده است. در واقع کارشناسان مالی اسلامی با بهره‌گیری از فقه معاملات اقدام به معرفی روش‌هایی جهت انجام عملیات بانکداری اسلامی نموده‌اند.

در بانکداری اسلامی با توجه به وجود طیف مختلفی از نیازها در بخش متقاضیان منابع مالی اقدام به معرفی روش‌های مختلف جهت پاسخ به این نیازها نموده است. از جمله روش‌های تخصیص منابع در بانکداری اسلامی اعطای تسهیلات بر مبنای عقد سلف به‌عنوان یکی از عقود مبادله‌ای[1] می‌باشد به این صورت که بانک با پیش‌خرید محصولات تولیدی متقاضیان منابع مالی (تولیدکنندگان) آن‌ها را تأمین مالی می‌نمایند.

به دلیل ناتوانی بانک‌ها در ورود به بخش واقعی اقتصاد جهت فروش محصول تولیدی متقاضی دریافت تسهیلات سلف در سررسید، اجرای این نوع از تسهیلات از سوی بانک‌ها در بانکداری اسلامی مورد بی‌مهری قرار گرفته است و در مواردی نیز که بانک‌ها مبادرت به اعطای تسهیلات از این طریق می‌نمایند موازین شرعی به طور کامل رعایت نمی‌شود.

حال با توجه به ناتوانی بانک‌ها، در بانکداری اسلامی در اجرای صحیح تسهیلات سلف معرفی روش‌هایی جهت رفع مشکلات اجرایی و شرعی این نوع از تسهیلات امری ضروری خواهد بود. در واقع با احیای این نوع از تسهیلات در بانکداری اسلامی زمینه تأمین مالی تولیدکنندگان محصولات بخش‌های مختلف اقتصاد (صنعت، کشاورزی و...) فراهم خواهد شد که این امر منجر به رونق فعالیت‌های تولیدی از طریق انباشت سرمایه سهل‌تر از سوی بانکداری اسلامی خواهد شد.

Archive of SID

www.SID.ir

بازار سرمایه به عنوان بازاری بلندمدت به دلیل ورود نهادهای فعال در آن به بخش واقعی اقتصاد جهت تأمین مالی نیازمندان به منابع مالی می‌تواند بانکداری اسلامی را در احیاء و اجرای هر چه بهتر تسهیلات سلف یاری نماید. در واقع به دلیل ناتوانی بانک‌ها در بانکداری اسلامی در ورود به بخش واقعی اقتصاد برای تأمین مالی نیازمندان به نقدینگی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های نهادهای فعال در بازار سرمایه تا حدودی می‌توان این نقیصه را با حداقل هزینه رفع نمود. از جمله نهادهای فعال بازار سرمایه که می‌تواند بانکداری اسلامی را در احیاء و اجرای صحیح تسهیلات سلف یاری نماید بورس‌های تخصصی کالا می‌باشد. در واقع بانک‌های اسلامی جهت اجرای صحیح تسهیلات تنها می‌توانند در مورد کالاهای استانداردی که در بورس تخصصی کالاها قابل معامله می‌باشند از این ظرفیت استفاده کنند.

در مقاله حاضر با روش توصیفی- تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به بررسی این فرضیه پرداخته می‌شود که، «بورس‌های تخصصی کالا می‌توانند بانکداری اسلامی را در احیاء و اجرای صحیح تسهیلات سلف، در مورد کالاهای قابل معامله در بورس تخصصی کالا یاری نمایند». در واقع بورس تخصصی کالا با دارا بودن ویژگی‌هایی از جمله استاندارد بودن کالا و همچنین کشف قیمت کالاهای قابل معامله در آن می‌تواند بانکداری اسلامی را در اعطای تسهیلات سلف با کاهش ریسک‌های شریعت و اقتصادی و همچنین خروج از روند اجرای تسهیلات سلف قبل از سررسید تسهیلات در قالب سلف موازی یاری نماید.

بنابراین در ادامه ضمن بیان ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق و نحوی اعطای تسهیلات سلف در قانون عملیات بانکی بدون ربا و همچنین ویژگی‌های بورس تخصصی کالا، به بیان راهکاری جهت اجرای صحیح تسهیلات سلف از طریق بورس تخصصی کالا، در مورد کالاهای پذیرفته شده در بورس تخصصی کالا، پرداخته خواهد

Archive of SID

www.SID.ir

شد و در انتها پس از بیان مزیت‌ها و چالش‌های راهکار پیشنهادی به بیان جمع‌بندی و نتیجه‌گیری پرداخته می‌شود.

۱. ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق

در سال‌های اخیر و بعد از اجرایی شدن الگوهای متفاوتی از بانکداری اسلامی در کشورهای مختلف اسلامی خصوصاً قانون عملیات بانکداری بدون ربا در کشور مطالعات متفاوتی در ارتباط با مشکلات بانک‌داری از لحاظ نظری و عملی انجام شده است. در واقع ارائه راهکارهایی برای رفع معضلات بانکداری اسلامی و همچنین ارتقاء آن در قالب مطالعات متعددی که در زمینه معرفی مشکلات بانکداری اسلامی می‌باشند، ارائه شده است. در ادامه به مهم‌ترین مطالعات انجام شده که در صدد رفع مشکلات بانکداری اسلامی برآمده‌اند، پرداخته می‌شود.

موسویان (۱۳۸٦)، در مقاله‌ای با عنوان «نقد و بررسی قانون عملیات بانکی بدون ربا و پیشنهاد قانون جایگزین»، با روش توصیفی- تحلیلی، ضمن بیان نواقص قانون عملیات بانکی بدون ربا، با استفاده از تجربه‌های نظام بانکی ایران و دیگر کشورهای اسلامی برای اصلاح و تکمیل قانون فعلی، قانونی جایگزین پیشنهاد می‌کند.

اکبریان و رفیعی (۱۳۸٦)، در مقاله‌ای با عنوان «بانکداری اسلامی؛ چالش‌های نظری- عملی و راهکارها»، با روش توصیفی- تحلیلی، به صورت موردی به بررسی مشکل‌ها و چالش‌های عملی بانکداری اسلامی در چند کشور غربی و عربی که به وسیله اقتصاددانان مسلمان و منتقدان مطرح شده است، پرداخته‌اند و سپس ضمن طبقه‌بندی این مشکل‌های نظری و اجرایی در سطح خرد و کلان، اثرات و نتایج اقتصادی ناشی از آن، مورد بررسی قرار گرفت. در پایان آن‌ها نتیجه می‌گیرند که با تجویز روش‌هایی چون عقدهای مبادله‌ای، صکوک اسلامی و عملیات خرید دین و غیره، این مشکلات تا حدودی از بعد نظری برطرف شده است ولی در عمل، کشورهای اسلامی از جمله ایران هنوز با برخی از این مشکلات روبه‌رو هستند.

Archive of SID
www.SID.ir

علاوه بر مطالعاتی که در زمینه مشکلات بانکداری اسلامی از بعد نظری و عملی انجام شده است مطالعاتی نیز پیرامون عقد سلف و همچنین اهمیت تشکیل بازارهای سلف در کنار سایر روش‌های تخصیص منابع انجام شده است که در ذیل به بیان مواردی از این مطالعات پرداخته می‌شود.

موسویان (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای با عنوان «اوراق سلف، ابزاری برای تأمین مالی پروژه‌های بالادستی صنعت نفت»، با روش توصیفی- تحلیلی، ضمن بیان ویژگی‌هایی همچون تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی، جبران کسری بودجه، پوشش ریسک، کشف قیمت، ابزار سیاست پولی برای عملیات بازار باز برای اوراق سلف نتیجه می‌گیرد به‌کارگیری این ابزار بر پایه قرارداد ترکیبی سلف موازی استاندارد و حوالـه می‌تواند کاربردهای گوناگونی داشته باشد که یکی از آن‌ها تأمین مالی پروژه‌های بالادستی صنعت نفت می‌باشد.

فهیم خان[۲] (۱۹۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «بازارهای سلف اسلامی به عنوان ابزاری جهت تجهیز منابع در مسیر توسعه»، با روش توصیفی- تحلیلی، به مقایسه قراردادهای سلف، استصناع و جعاله از نظر شرع مقدس اسلام می‌پردازد. سپس ایشان در پایان نتیجه‌گیری می‌نماید که بازارهای سلف توسعه یافته بر مبنای قراردادهای اسلامی مانند سلم، استصناع و... را می‌توان با همکاری بانک‌های اسلامی نه تنها برای پیشبرد بازارهای سرمایهٔ کشاورزی و روستایی به کار گرفت، بلکه می‌توان از آن‌ها به عنوان عاملی برای تجهیز منابع توسعه و پیشرفت در بخش‌های گوناگون اقتصادی استفاده کرد.

محمد و چونگ[۳] (۲۰۰۷)، در مقاله‌ای با عنوان «قرارداد سلم و استصناع در قانون بازرگانی اسلام: مقایسه و تجزیه و تحلیل»، با روش توصیفی- تحلیلی، به مقایسه روش تأمین مالی اسلامی از طریق سلم و استصناع پرداخته و این نتیجه را بیان می‌نمایند که در قرارداد سلم ثمن به صورت نقد پرداخت می‌گردد در حالی که در استصناع به صورت تدریجی ثمن قرارداد پرداخت می‌شود.

Archive of SID

www.SID.ir

الزابی[۴] (۲۰۱۰)، در مقاله‌ای با عنوان «قرارداد سلف در قانون اسلام: بررسی»، با روش توصیفی- تحلیلی، به معرفی قرارداد سلف از نظر فقه اهل سنت پرداخته است. علاوه بر این به بررسی شرایط این قرارداد از نظر اقتصادی نیز پرداخته است.

نظر به مطالعات انجام شده چه در زمینه مشکلات نظری و عملی بانکداری اسلامی و همچنین مطالعاتی که در ارتباط با بازار سلف اسلامی و همچنین قرارداد سلف در تأمین مالی اسلامی انجام شده است خلاء مطالعه‌ای که به دنبال رفع چالش‌های اجرایی تسهیلات سلف در بانکداری اسلامی باشد، مشهود می‌باشد. بنابراین در ادامه ضمن بیان جایگاه و نحوی اعطای تسهیلات سلف در قانون عملیات بانکی بدون ربای کشور به معرفی روشی برای احیاء و اجرای صحیح تسهیلات سلف در بانکداری اسلامی به کمک بورس تخصصی کالا در زمینه کالاهای استانداری که در بورس تخصصی کالا معامله می‌شوند، پرداخته می‌شود.

۲. چگونگی اعطای تسهیلات سلف در بانکداری بدون ربا

به موجب بند ب از ماده ۱۳ قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) بانک‌ها مجازند به منظور تأمین قسمتی از سرمایه در گردش واحدهای تولیدی، بخشی از محصولات آن‌ها را که سهل البیع می‌باشند بنا به تقاضای کتبی این گونه واحدها پیش خرید نمایند (جمشیدی، ۱۳۹۰، ص ۲۳۵).

در واقع براساس فقه معاملات پیش خرید محصولات به عنوان بیع سلف شناخته می‌شود. سلف در لغت به معنی پیش‌خرید است و طبق دستورالعمل "پیش‌خرید نقدی محصولات واحدهای تولیدی به قیمت معین" را به منظور تأمین بخشی از سرمایه در گردش آن‌ها در قالب وجه نقد، سلف گویند (همان).

استفاده از تسهیلات سلف معمولاً هنگامی مطرح می‌گردد که واحد تولیدی از نظر نقدینگی مواجه با کمبود باشد ولی از بابت مواد اولیه، کمکی، بسته‌بندی، قطعات یدکی و... یعنی دیگر اجزای سرمایه در گردش و تولید مواجه با مشکلی نبوده و کمبودی

Archive of SID
www.SID.ir

نداشته باشد و معمولاً این مشکل به صورت مقطعی ظاهر شود؛ مثلاً با توجه به ترکیب دارایی‌های جاری و بدهی‌های جاری ممکن است در طول یک مدت زمان خاص، وصولی‌ها از محل بدهکاران و فروش، تکافوی پرداخت تعهدات جاری را ننماید، بنابراین در چنین مواقعی است که استفاده از تسهیلات سلف مطرح می‌گردد (همان، ص ۲۳۷). از آنجا که قرارداد سلف منابع آزاد در اختیار فروشنده محصول قرار می‌دهد، فروشنده یا تولیدکننده نیازمند به نقدینگی اقدام به ارائه درخواست این نوع تسهیلات از بانک می‌نماید. خصوصیت این نوع منابع این است که گیرنده آن مالک منابع بوده و هر کجا که مصلحت بداند می‌تواند، منابع دریافتی را استفاده نماید.

بنابراین در این حالت بانک پس از أخذ تقاضای کتبی واحد تولیدی مبنی بر پیش‌فروش قسمتی از محصولات خود، طبق روال معمول مبادرت به کسب اطلاعات راجع به متقاضی و واحد تولیدی وی نموده و اطلاعات دریافتی حداقل از جنبه‌های ذیل مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد (همان):

الف) شناخت کامل متقاضی و واحد تولیدی؛

ب) اطمینان از حسن شهرت تجاری و ایفای به موقع تعهدات؛

پ) بررسی وضعیت مالی واحد تولیدی از جنبه‌های زیر:

۱. بررسی سرمایه در گردش واحد تولیدی و کسب اطمینان از کمبود نقدینگی؛
۲. بررسی و برآورد سرمایه در گردش و نقدینگی مورد نیاز؛
۳. بررسی قیمت تمام شده کالای تولید شده و فروخته شده با قیمت فروش محصولات و محصولات مشابه؛
٤. بررسی مقطعی که نیاز به رفع کمبود سرمایه در گردش داشته و برآورد زمان یا دوره‌ای که قادر به تأمین آن خواهد بود و از طریق بررسی صورت یا جدول پیش‌بینی گردش جریان وجوه که بر اساس پیش‌بینی

Archive of SID

www.SID.ir

تولیدات و در نتیجه پیش‌بینی فروش و سایر دریافت‌ها و پرداخت‌های واحد تولیدی برای یک دوره معین مالی تهیه می‌گردد؛

۵. بررسی وضعیت موجودی مواد اولیه برای تولید.

ت- بررسی توان تولید واحد تولیدی در رابطه با محصولات پیشنهادی برای پیش‌فروش؛

ث- بررسی قیمت فروش محصولات در زمان پیشنهاد و پیش‌بینی آن در زمان تحویل؛

انجام بررسی‌های مذکور وضعیت کمبود نقدینگی واحد تولیدی و توان تولید محصولات پیشنهادی برای پیش‌فروش و وضعیت تقاضا در بازار را برای آن‌ها معلوم می‌نماید. بنابراین با برآورد قیمت فروش در زمان تحویل و سود بانک و با توجه به کیفیت و مشخصات محصولات، متناسب با کمبود نقدینگی واحد تولیدی براساس برآورد انجام شده در جدول پیش‌بینی جریان وجوه متناسب با حجم یک دوره تولید، قسمتی از محصولات واحد تولید پیش‌خرید می‌گردد و زمان و نحوه تحویل باید با گونه‌ای تعیین شود که به موجب جدول پیش‌بینی جریان وجوه، نقدینگی واحد تولید بهبود یافته باشد و به هر صورت زمان تحویل نباید بیش از یک سال باشد (همان).

علاوه‌بر این در پیش‌خرید محصولات واحدهای تولیدی، بانک‌ها مکلف‌اند نکات ذیل را رعایت نموده و در قرارداد لحاظ نمایند (همان، صص ۲۳٦- ۲۳۵):

الف- تعیین مشخصات اصلی این نوع محصولات به نحوی که مشخص‌کننده قیمت باشد؛

ب- پرداخت تمام قیمت پیش‌خرید محصولات مورد معامله به فروشنده در زمان انجام معامله؛

ج- تعیین تاریخ تحویل محصولات پیش‌خرید شده؛

Archive of SID

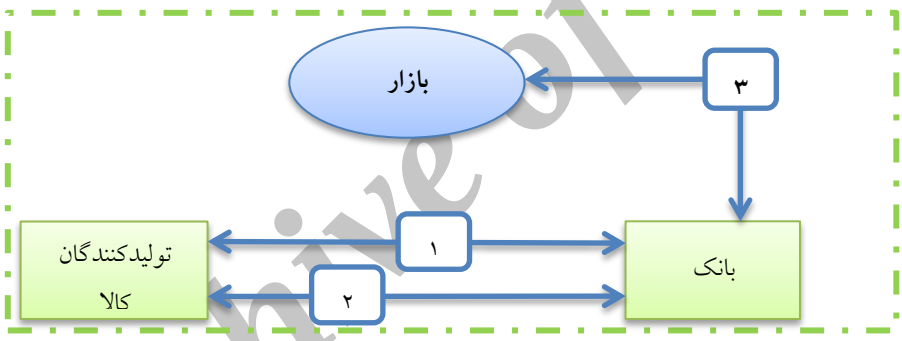
www.SID.ir

د- تعیین مقدار، تعداد، وزن و سایر مشخصات متعارف محصولات مورد معامله؛

هـ- تعیین محل تحویل محصولات پیش‌خرید شده.

همچنین بانک‌ها مکلف شده‌اند به منظور حسن اجرای تعهدات فروشنده از وی تأمین کافی أخذ نمایند. ارزان‌تر خریدن کالا نسبت به قیمت نقدی، یا پیش‌بینی آن در زمان تحویل می‌باشد (همان، ص ۲۳۶).

ساختار اعطای تسهیلات سلف معرفی شده در قانون عملیات بانکی بدون ربا به صورت ذیل می‌باشد:



نمودار شمارهٔ (۱). نحوی اعطای تسهیلات سلف بر اساس قانون عملیات بانکی بدون ربا

فرآیند و روابط حقوقی اعطای تسهیلات سلف توسط بانک‌ها بر اساس قانون عملیات بانکی بدون ربا:

۱. تولیدکننده کالا اقدام به ارائه درخواست پیش‌فروش کالا به بانک می‌کند؛ بانک پس از بررسی شرایط تولیدکننده براساس آنچه در بالا بیان گردید، اقدام به پیش خرید کالای تولیدی تولیدکننده می‌نماید؛

۲. تولیدکننده در زمان سررسید اقدام به واگذاری کالای موضوع تسهیلات سلف به بانک بر اساس قرارداد سلف می‌نماید؛

Archive of SID

www.SID.ir

۳. بانک پس از دریافت کالا تحویلی از سوی تولیدکننده اقدام به فروش کالاها در بازار به قیمت بازار می‌نماید که مابه‌تفاوت قیمت پیش‌خرید و قیمت فروش سود بانک را مشخص می‌نماید.

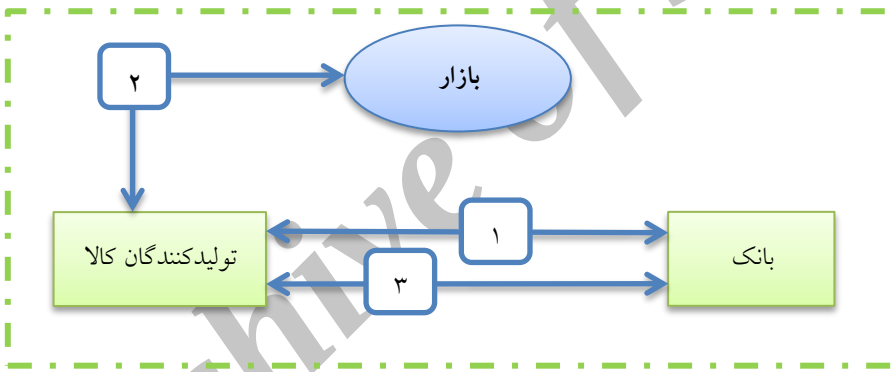
با توجه به شرایطی که برای اعطای تسهیلات سلف در قانون عملیات بانکداری بدون ربا در نظر گرفته شد، بانک‌ها از لحاظ شرعی و قانونی نیازمند رعایت الزاماتی برای اجرای صحیح این عقد می‌باشند. با این حال در این زمینه تخلفاتی از طرف بانک‌ها صورت می‌گیرد که در ادامه به مواردی از آن‌ها اشاره می‌گردد.

۲. چالش‌های اعطای تسهیلات سلف در بانکداری بدون ربا

براساس تحقیقی میدانی که صورت گرفته است اکثریت قریب به اتفاق شعب بانک‌ها، در بانکداری بدون ربا امکانات لازم جهت تحویل گرفتن کالای مورد سلف را دارا نمی‌باشند؛ لذا در پایان مدت قرارداد، از تحویل گرفتن کالا خودداری نموده و بعضاً نسبت به وکیل یا امین نمودن مشتری جهت فروش کالا اقدام می‌نمایند و بقیه که اکثریت را شامل می‌شوند، نسبت به اعطای وکالت یا امین نمودن مشتری اقدام نموده و صرفاً به دریافت اصل پول پرداختی به اضافه حداقل سود مورد انتظار بانک در معاملات سلف، اکتفا می‌نمایند. همچنین شعبی که مشتری را به عنوان وکیل یا امین انتخاب نموده‌اند، بر کار فروشِ کالا هیچ‌گونه نظارتی به عمل نمی‌آورند و مشتری، وجه حاصل از فروش را به صورت تمام و کمال به بانک پرداخت نمی‌نماید و صرفاً به پرداخت اصل پول دریافتی از بانک به اضافه حداقل سود مورد انتظار بانک، اکتفا می‌نماید که این امر، معاملات سلف را به معاملات ربوی نزدیک می‌کند (دادخواه و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۷)، به این‌طریق که بانک بدون اینکه خود را درگیر فعالیت‌های مربوط به تسهیلات سلف همان‌گونه که در قانون عملیاتی بانکی بدون ربا آمد نماید، با وکیل و یا امین نمودن تولیدکننده ضمن اینکه خود را از ریسک قیمت کالای موضوع تسهیلات سلف که یکی

www.SID.ir

از زمینه‌های مشروع جلوه دادن این نوع از معاملات در فقه اسلامی می‌باشد، تولیدکننده را ملزم به پرداخت سود مورد انتظار خود می‌نماید. این در حالی است که ممکن است قیمت کالای موضوع تسهیلات سلف در زمان سررسید پایین‌تر از میزانی باشد که بخواهد سود مورد انتظار بانک را پوشش دهد، در واقع این اقدام بانک تداعی کننده فعالیت‌های ربوی به مانند بانک‌های متعارف با پوشش اسلامی می‌نماید که نیاز به بازنگری از سوی متولیان امر دارد. ساختار عمل بانک‌ها در اعطای تسهیلات سلف به‌صورت نمودار ذیل می‌باشد:



نمودار شمارهٔ (۲). نحوی اعطای تسهیلات سلف در زمان وکیل قرار دادن تولیدکننده جهت فروش کالا در زمان سررسید

فرآیند و روابط حقوقی اعطای تسهیلات سلف توسط بانک‌ها بر اساس وکیل قرار دادن تولیدکننده در زمان سررسید تسیهلات سلف:

۱. بانک درخواست خود را برای پیش‌فروش کالاهای تولید خود را به بانک تقدیم می‌کند. بانک براساس شرایط مطرح شده در زمینه تسهیلات سلف اقدام به پیش‌خرید کالاهای تولیدکننده می‌نماید؛

۲. تولیدکننده در زمان سررسید به‌عنوان وکیل بانک اقدام به فروش کالای موضوع تسهیلات سلف می‌نماید؛

Archive of SID
www.SID.ir

۳. بانک در زمان سررسید بدون توجه به شرایط بازار و مبلغ حاصل از فروش واقعی کالا توسط تولیدکننده، اقدام به دریافت مبلغ پرداختی به تولیدکننده و سود مورد انتظار خود می‌نماید. این در حالی است که ممکن است تولیدکننده در زمان سررسید نتواند کالا را به مبلغی که پوشش‌دهنده مبلغ پرداختی به بانک باشد، به فروش برساند.

وجود این شبهات در روند اعطای تسهیلات سلف منجر به ایجاد هزینه‌های سنگینی برای بانکداری اسلامی از جمله ایجاد ذهنیت وجود ربا در بدنه بانکداری اسلامی و در نتیجه عدم اعتماد عموم مردم به نظام بانکی می‌گردد که این امر منجر به روی گردانی مردم از استفاده از ظرفیت‌های موجود در نظام بانکی به عنوان شریان اصلی تأمین مالی کشور خواهد شد.

به منظور تصحیح و کمک به بانکداری اسلامی برای اجرای صحیح تسهیلات سلف می‌توان از ظرفیت بازار سرمایه علی‌الخصوص بورس تخصصی کالا استفاده نمود. قبل از معرفی روش پیشنهادی اجرای صحیح تسهیلات سلف به معرفی ظرفیت‌های بورس تخصصی کالا به طور مختصر پرداخته می‌شود.

٤. بورس تخصصی کالا

بورس تخصصی کالا به عنوان یکی از نهادهای فعال بازار سرمایه در پاسخ به نیاز گذر از تجارت سنتی به سمت تجارت مدرن طراحی و ایجاد گردید. علاوه‌بر این بورس‌های تخصصی کالا در سال‌های اولیه تشکیل خود به منظور کمک به کشاورزان برای پوشش ریسک قیمت کالاهای تولیدی خود راه‌اندازی گردیدند.

بورس تخصصی کالا، بازاری متشکل و سازمان‌یافته‌ای است که تعداد زیادی از عرضه‌کنندگان یا تولیدکنندگان، کالای خود را به آن بازار عرضه می‌کنند تا پس از بررسی‌های کارشناسی و قیمت‌گذاری توسط کارگزاران آن بازار، مورد دادوستد قرار گیرد. کالاهای مورد معامله به محل بازار آورده نمی‌شوند بلکه وجود آن‌ها با اسنادی که

Archive of SID
www.SID.ir

کیفیت آن‌ها را توضیح می‌دهند به اثبات می‌رسد. قسمت عمده معاملات در بورس کالا به منظور خرید و فروش و تحویل آینده انجام می‌شود. بورس کالا برای برخی از محصولات کشاورزی نظیر ذرت، گندم، قهوه، چای، دانه‌های روغنی، چرم، شکر، جو، پنبه، کاکائو، پشم و فلزات مانند فولاد، نقره، مس و طلا و طلای سفید در کشورهای مختلف وجود دارد.

به طور کلی شرایط تشکیل بورس کالا مبتنی بر ویژگی‌های خاص برخی کالاهاست. این ویژگی‌ها عبارتند از: نوسان‌های قیمتی، قابلیت تعیین درجه استاندارد آن، ذخیره‌سازی، تحویل و مانند این‌ها (فراهانی و همکاران، ۱۳۸۵، صص ۲۳۲-۳۲۱).

در واقع بانک‌ها در بانکداری اسلامی جهت استفاده از ظرفیت بورس تخصصی کالا به منظور اجرای صحیح تسهیلات سلف به این امر توجه داشته باشند که تنها می‌توانند در مورد کالاهای استانداردی که در بورس تخصصی کالا مورد معامله قرار می‌گیرند، استفاده نمایند. و در غیر این موارد نمی‌توانند از این ظرفیت استفاده نمایند.

۵. راهکار اجرای صحیح تسهیلات سلف در مورد کالاهای استاندار بورسی

با توجه به ویژگی‌های بیان شده برای بورس تخصصی کالا و همچنین الزامات اجرای صحیح تسهیلات سلف در بانکداری اسلامی، می‌توان از طریق ظرفیت بورس تخصصی کالا در تصحیح روند اجرایی تسهیلات سلف در ارتباط با کالاهایی که در بورس تخصصی کالا مورد معامله قرار می‌گیرند، استفاده نمود که روش کار به صورت زیر می‌باشد.

بانک با توجه به نوع کالاهایی که در بورس‌های تخصصی معامله می‌شوند به متقاضیان تسهیلات سلف فراخوان اعطای تسهیلات می‌دهد. در این حین تولیدکننده با توجه به نوع کالای تولیدی خود و بر اساس قیمت و استاندارد تعریف شده در بورس تخصصی کالا برای کالای تولیدی خود به میزانی که به نقدینگی نیاز دارد درخواست خود را به بانک برای دریافت تسهیلات سلف ارائه می‌نماید. در واقع متقاضی تسهیلات

Archive of SID
www.SID.ir

سلف میزان تقاضای خود برای دست‌یابی به نقدینگی مورد نیاز باید به قیمت سلف (اصولاً پایین‌تر از قیمت نقدی می‌باشد) موجود در بورس تخصصی کالا توجه نماید و درخواست خود را بر اساس آن تنظیم نماید. به عنوان مثال اگر تولیدکننده گندم به یک میلیارد ریال نقدینگی برای انجام فرایند تولید نیاز داشته باشد با مراجعه به بورس تخصصی کالا و بررسی وضعیت معاملات گندم و دریافت قیمت سلف گندم در روز ارایه درخواست تسهیلات به بانک که در اینجا به فرض پانصد هزار ریال برای هر کیسه ۵۰ کیلوگرمی می‌باشد، اقدام به پیش فروش دو هزار کیسه گندم ۵۰کیلوگرمی به بانک می‌نمایید.

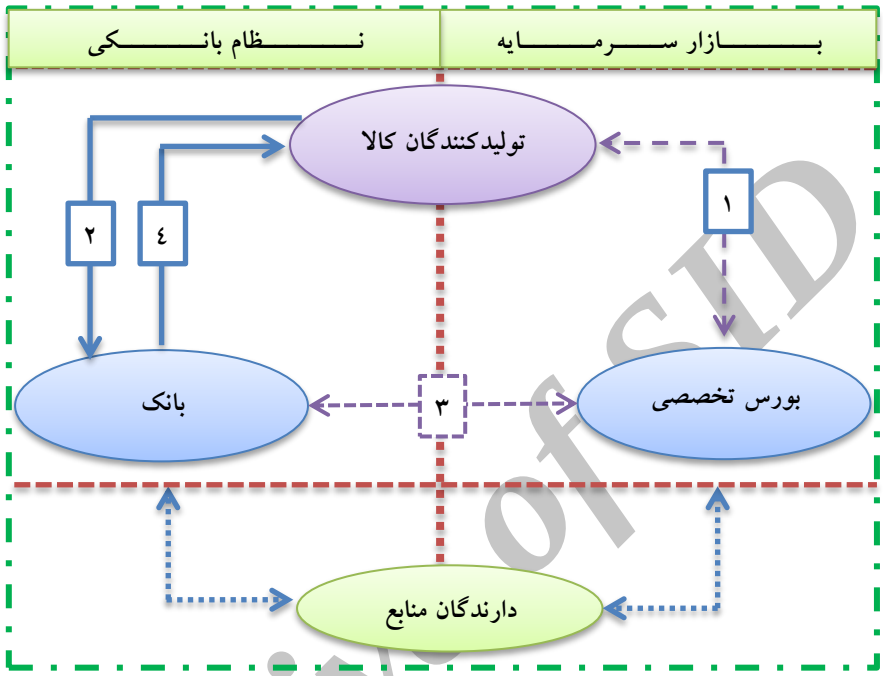
بانک بر اساس شرایط حاکم بر بازار آتی کالای موضوع تسهیلات سلف در بورس تخصصی کالا در زمان ارائه درخواست و همچنین بررسی شرایط خود در رابطه با میزان دسترسی به سود در تسهیلات سلف اعطایی به تولیدکننده اقدام به بررسی درخواست تولیدکننده کالای موضوع تسهیلات سلف می‌نماید.

در واقع در صورتی که شرایط بازار بتواند نظر بانک را از منظر سود و سایر شرایط همچون اعتبار متقاضی تسهیلات سلف متقاعد کند به اعطای تسهیلات سلف اقدام می‌کند.

روند اعطای تسهیلات سلف به کمک بورس تخصصی کالا در نمودار پایین به صورت کامل نشان داده شده است:

Archive of SID

www.SID.ir



نمودار شمارهٔ (۳). نمودار اعطای تسهیلات سلف از طریق سازکار بورس تخصصی کالاها برای کالاهای استاندارد

فرآیند و روابط حقوقی اعطای تسهیلات سلف به تولیدکنندگان به کمک بورس تخصصی کالا برای کالاهای استاندارد بورسی:

۱. تولیدکننده با توجه به کالای تولیدی خود با بررسی قیمت سلف و استانداردهای موجود در بورس تخصصی کالا اقدام به تنظیم درخواست دریافت تسهیلات سلف از بانک بر اساس نیاز به نقدینگی به منظور گردش وجوه می‌کند؛

۲. تولیدکننده بر مبنای نیاز به نقدینگی درخواست خود را به بانک تسلیم می‌کند؛

Archive of SID

www.SID.ir

۳. بانک با بررسی شرایط حاکم بر قیمت آتی کالا در بورس تخصصی کالا و همچنین چشم‌انداز آتی کالا (سررسید تسهیلات سلف) اقدام به بررسی شرایط بازار کالای موضوع سلف می‌کند؛

٤. بانک پس از بررسی شرایط بازار، شرایط انتظاری خود و همچنین شرایط تولیدکننده از لحاظ اعتبار و تضمین با تولید کننده قرارداد منعقد می‌کند و وجوه را به حساب او واریز می‌کند.

٦. راه‌های پیش‌روی بانک بعد از اعطای تسهیلات سلف

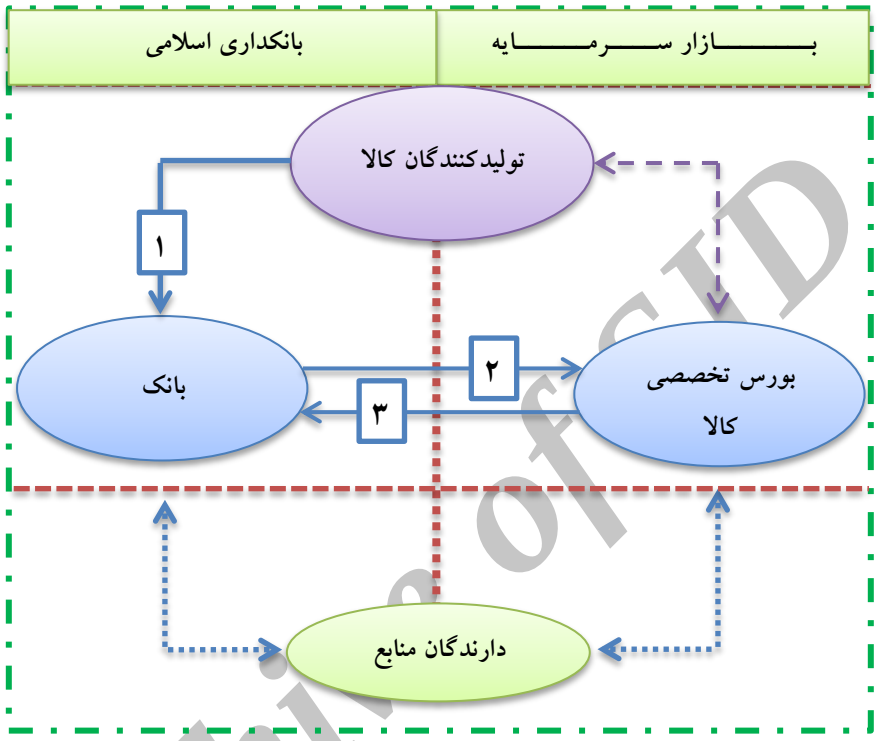
بانک‌ها به عنوان بنگاه‌هایی اقتصادی که در صدد حداکثر کردن سود سهام‌داران و سپرده‌گذاران خود می‌باشند در قبال تسهیلات اعطایی خود راه‌های مختلفی را بر می‌گزینند به‌گونه‌ای که بتوانند حداکثر منافع را به دست آورند. بنابراین بانک‌های اسلامی پس از اعطای تسهیلات سلف می‌توانند راه‌های مختلفی در پیش بگیرند که به دو مورد از این روش‌ها در ادامه پرداخته می‌شود.[۵]

روش اول: روش اول به این طریق است که بانک تا زمان سررسید قرارداد منتظر بماند تا تولیدکننده، کالای موضوع سلف را به بانک تسلیم کند و بانک آن را به صورت نقدی به فروش برساند. در این حالت بانک از مابه‌تفاوت قیمت پرداختی به تولیدکننده و قیمت دریافتی از بابت فروش کالای تحویلی در بازار (بورس تخصصی کالا) سود کسب می‌کند.

فرآیند اتمام قرارداد سلف از طریق منتظر ماندن بانک تا زمان سررسید در نمودار زیر به‌طور کامل نشان داده شده است:

Archive of SID

www.SID.ir



نمودار شمارهٔ (٤). نمودار تسویه حساب قرارداد سلف در پایان قرارداد

فرآیند و روابط حقوقی تسویه حساب تسهیلات سلف در زمان سررسید:

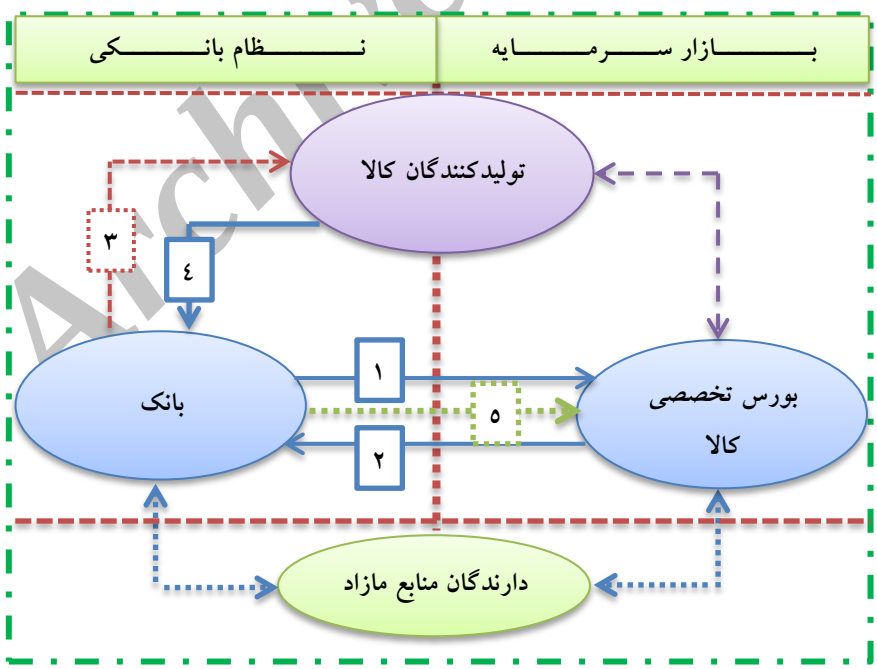
۱. تسلیم مبیع به بانک توسط تولیدکننده در زمان سررسید قرارداد سلف؛
۲. فروش مبیع دریافتی از تولیدکننده، توسط بانک در بورس تخصصی کالا؛
۳. دریافت وجه مبیع فروخته شده در بورس تخصصی کالا.

روش دوم: در این روش بانک می‌تواند قبل از سررسید تسهیلات پرداختی سلف اقدام به فروش کالای موضوع سلف به شخص ثالثی نمایید ولی از آنجا که فروش مبیع پیش از سررسید در قرارداد سلف جایز نمی‌باشد این شیوه قابلیت کاربرد ندارد. با این حال برخی از محققان با طراحی سلف موازی[۶] بر این مشکل فایق آمدند.

Archive of SID
www.SID.ir

روش سلف موازی در باب تسهیلات سلف اعطایی به این صورت می‌باشد که بانک ممکن است در شرایطی قرار گیرد که منتظر ماندن تا پایان قرارداد سلف جهت تسویه حساب را مناسب و انتخابی بهینه نداند. در این صورت نیازمند به خروج از تسهیلات سلف می‌باشد. در واقع بانک قبل از سررسید و از طریق قرارداد سلف مجزایی با اوصاف کلی کالای دریافتی در زمان سررسید اقدام به عقد قرارداد سلف موازی با اشخاص و نهادهای مستقل می‌کند که این امر در نظر بانک یعنی خروج از قرارداد سلف و دستیابی به منابع جدید برای انجام فعالیت‌های جدید غیر از سلف اولیه می‌باشد. در واقع با انجام این کار بانک علاوه بر خروج از قرارداد اولیه، خود را از نوسانات قیمت سلف اولیه در زمان سررسید نیز مصون می‌کند.

فرآیند خروج بانک از ادامه قرارداد سلف اعطایی به تولیدکنندگان به صورت زیر می‌باشد.



نمودار شمارهٔ (۵). نمودار خروج بانک از قرارداد سلف اعطایی به تولیدکنندگان

Archive of SID
www.SID.ir

فرآیند و روابط حقوقی سلف موازی جهت خروج از قرارداد با تولیدکنندگان:

۱. بانک بر اساس میزان کالایی که در زمان سررسید سلف اولیه دریافت خواهد کرد اقدام به فروش کالا در بورس تخصصی کالا می‌کند (سلف موازی)؛
۲. بانک وجه حاصل از سلف موازی که در مقام فروشنده مبیع می‌باشد را دریافت می‌کند؛
۳. بانک سرمایه جدید به دست آورده را می‌تواند مجدداً در اعطای تسهیلات سلف جدید یا سایر راه‌های سرمایه‌گذاری به کار گیرد؛
٤. تولیدکننده طرف قرارداد سلف اولیه در سررسید اقدام به تسلیم مبیع به بانک می‌کند؛
۵. بانک در مقام فروشنده مبیع در قالب سلف موازی اقدام به تسلیم مبیع به خریداران سلف موازی می‌کند.

۷. مزیت‌های راهکار معرفی شده

۷-۱. دور شدن بانکداری اسلامی از مشکلات شرعی تسهیلات سلف

در واقع وجود بورس تخصصی کالا منجر به ایجاد فضایی برای بانک می‌شود که خود درگیر انجام تسهیلات سلف در رابطه با فروش کالای موضوع تسهیلات سلفی که در بورس تخصصی کالا معامله می‌شود، شود. در این صورت نیاز به اعطای وکالت به تولیدکننده و دریافت مبلغ ثابت از گیرنده تسهیلات نمی‌باشد. سود بانک از مابه‌تفاوت واقعی فروش کالا در بازار به صورت نقدی (بورس تخصصی کالا) و قیمت پرداختی به تولیدکننده در زمان انعقاد قرارداد به‌دست خواهد آمد.

۷-۲. ایجاد شفافیت در معاملات سلف

بورس تخصصی کالا به عنوان بازاری ثانویه از قدرت شفافیت و سرعت در انتقال اطلاعات بالایی برخوردار است که این امر زمینه را برای انتقال این اطلاعات به سایر

www.SID.ir

بخش‌های اقتصادی از جمله بانکداری اسلامی و همچنین زنجیره تولید به مصرف کالا را فراهم می‌کند. در واقع استفاده از راهکار معرفی شده زمینه ایجاد شفافیت در معاملات و تسهیلات اعطایی مبتنی بر عقد سلفی که کالای موضوع آن‌ها در بورس تخصصی کالا معامله می‌شود، را فراهم می‌کند.

۷-۳. آشنایی تولیدکنندگان با بورس تخصصی کالا

استفاده از راهکار معرفی شده از سوی بانک‌های اسلامی زمینه را برای آشنایی تولیدکنندگان با بورس تخصصی کالا فراهم می‌کند. آشنایی تولیدکنندگان با این بازار زمینه بهره‌گیری مستقیم تولیدکنندگان از ظرفیت‌های بازار را فراهم می‌کند. از جمله ظرفیت‌هایی که تولیدکنندگان می‌توانند از آن استفاده کنند، مدیریت و کاهش ریسک تولیدات خود و همچنین ایجاد تنوع در روش‌های تأمین مالی می‌باشد.

۷-٤. تقویت صنعت بسته‌بندی تولیدات داخلی

یکی از ویژگی‌های بورس تخصصی کالا برای پذیرش کالا جهت معامله در آن استاندارد بودن کالا می‌باشد. بنابراین تولیدکنندگان برای استفاده از ظرفیت بورس تخصصی کالا نیازمند رعایت الزامات بورس تخصصی کالا می‌باشند که این امر زمینه افزایش کیفیت صنعت بسته‌بندی تولیدات را به عنوان یکی از حلقه‌های توسعه زنجیره تولید به مصرف را فراهم می‌کند.

۷-۵. ایجاد تعامل بین بازار سرمایه و بانکداری اسلامی

راهکار معرفی شده برای احیاء و اجرای صحیح تسهیلات سلف در ارتباط با کالاهای معامله شده در بورس تخصصی کالا، زمینه ایجاد تعامل و همگرایی بازار سرمایه با بانکداری اسلامی را فراهم می‌نماید که این امر منجر به کاهش هزینه هر یک از دو بازار از طریق جلوگیری از موازی کاری و افزایش کارایی هریک از آن‌ها از طریق بهره‌گیری از ظرفیت بازار مقابل را فراهم می‌کند.

Archive of SID

www.SID.ir

۸. چالش‌های راهکار معرفی شده

۸-۱. تفاوت در حجم معاملات در بورس تخصصی کالا و بانکداری اسلامی

در راهکار معرفی شده جهت احیاء و اجرای صحیح تسهیلات سلف مشکلی که می‌تواند وجود داشته باشد این است که معاملاتی که در بورس تخصصی کالا انجام می‌شود به صورت کلان است، در حالی که کالاهای دریافتی بانک‌ها به صورت خرد و در حجم کم می‌باشد که برای حل این مشکل بانک می‌تواند اقدام به اعطای تسهیلات به متقاضیان متعدد برای دریافت در سررسید معین نموده یا اینکه در صورت امکان، تسهیلات اعطاء شده را به بلوک‌هایی از تسهیلات دارای سررسید تبدیل نماید. بنابراین بانک در زمان سررسید با حجم قابل توجهی از کالای موضوع سلف مواجه می‌شود که قادر به عرضه آن در بورس تخصصی کالا خواهد بود. علاوه‌بر این در راهکاری دیگر، بانک‌ها می‌توانند با کمک یکدیگر و در قالب سندیکایی برای احیای تسهیلات سلف به منظور گسترش این قرارداد در راستای حمایت از تولید به عنوان یکی از الزامات رشد اقتصادی همکاری نمایند. در واقع بانک‌ها در زمان سررسید تسهیلات سلف و دریافت مبیع، کالاهای دریافتی را یک کاسه نمایند و آن‌ها را در بورس تخصصی کالا عرضه نمایند.

۸-۲. عدم آشنایی و دسترسی تولیدکنندگان به بورس تخصصی کالا

از دیگر چالش‌ها عدم دسترسی و آشنایی تولیدکنندگان با بورس تخصصی کالا جهت تنظیم درخواست دریافت تسهیلات می‌باشد که این امر نیازمند گسترش تالارهای بورس تخصصی کالا در سراسر کشور می‌باشد. گرچه بانک‌های هر منطقه جغرافیایی می‌توانند اقدام به راه اندازی باجه‌های بورس تخصصی کالا نمایند و خود آن‌ها در مراحل اولیه طرح تولیدکنندگان را جهت آشنایی با نحوه‌ی کار یاری نمایند که این امر زمینه گسترش فرهنگ استفاده از امکانات بازار سرمایه را نیز فراهم می‌کند.

Archive of SID

www.SID.ir

۸-۳. محدود بودن کالاهای موجود در بورس تخصصی کالا

دیگر، محدود بودن کالاهای موجود در بورس تخصصی کالا می‌باشد. در صورتی که بازار سرمایه و نظام بانکی طی تفاهم‌نامه‌ای اقدام به همکاری برای ورود کالاهایی که متقاضیان زیادی برای دریافت تسهیلات سلف از سوی نظام بانکی دارند اقدام نمایند، می‌تواند بر این چالش نیز فایق آیند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

- حرمت بهره در نظام مالی اسلامی می‌طلبد روش‌های جایگزین غیر ربوی برای تخصیص منابع مالی بنگاه‌های اقتصادی در نظر گرفته شود. از جمله این روش‌ها اعطای تسهیلات در قالب عقد سلف است که می‌تواند منابع آزاد در اختیار واحدهای تولیدی قرار دهد تا نیازهای تأمین نقدینگی آنان برای مصارف گوناگون، برطرف شود.
- اعطای تسهیلات در قالب عقد سلف نیازمند رعایت الزامات شرعی و اقتصادی می‌باشد. عدم توجه به هریک از الزامات شرعی اعطای تسهیلات سلف منجر به عدم مقبولیت فقهی آن خواهد شد. از جمله این الزامات شرعی عدم فروش مبیع قبل از سررسید موضوع سلف می‌باشد.
- اعطای تسهیلات سلف در بانکداری اسلامی در اجراء با مشکلاتی مواجه است. برای اینکه بانک بازدهی ثابت خود را دریافت کند و خود را درگیر ریسک قیمت کالای موضوع تسهیلات سلف ننماید، تولیدکننده را وکیل یا امین خود جهت فروش کالا می‌نماید و در انتها تولیدکننده ملزم به پرداخت مبلغ دریافتی و سود مورد انتظار بانک می‌شود که در مواردی می‌تواند تسهیلات سلف را با مشکل‌های شرعی مواجه نماید.
- احیای تسهیلات سلف و اجرای صحیح آن از سوی نظام بانکی نیازمند معرفی راهکارهایی می‌باشد. از جمله این راهکارها بهره‌گیری از ظرفیت نهادهای فعال در بازار سرمایه خصوصاً بورس تخصصی کالا می‌باشد. در واقع بورس تخصصی کالا به

www.SID.ir

دلیل دارا بودن ویژگی‌هایی از جمله استاندارد بودن کالا و همچنین کشف قیمت می‌تواند تولیدکنندگان و بانکداری اسلامی را در اجرای صحیح تسهیلات سلف یاری نماید. در واقع اجرای این امر محدود به کالاهای می‌باشد که در بورس تخصصی کالا مورد معامله قرار می‌گیرد.

- راهکار معرفی شده به مانند سایر راهکارهای معرفی شده در بازارهای مالی دارای مزیت‌ها و چالش‌هایی در عمل خواهد بود. از جمله مزیت‌های آن مواردی هم‌چون دور شدن بانکداری اسلامی از مشکلات شرعی تسهیلات سلف، ایجاد شفافیت در معاملات سلف، آشنایی تولیدکنندگان با بورس تخصصی کالا، تقویت صنعت بسته‌بندی تولیدات داخلی، ایجاد تعامل بین بازار سرمایه با بانکداری اسلامی می‌باشد.
- از جمله چالش‌های راهکار معرفی شده مواردی همچون، تفاوت در حجم معاملات در بورس تخصصی کالا و بانکداری اسلامی، عدم آشنایی و دسترسی تولیدکنندگان به بورس تخصصی کالا، محدود بودن کالاهای موجود در بورس تخصصی کالا، می‌توان اشاره کرد.
- در واقع احیاء و اجرای صحیح تسهیلات سلف در بانکداری اسلامی گام مهمی جهت حمایت از تولیدکنندگان داخلی به منظور دسترسی سهل‌تر به منابع مالی فراهم می‌کند.

یادداشت‌ها

۱. قراردادهایی مانند بیع نقد، بیعه نسیه، سلف، بیع دین، اجاره، جعاله که نرخ سود در آن‌ها از پیش تعیین شده است، به‌عنوان عقود مبادله‌ای مطرح می‌باشند (نظرپور و موسویان، ۱۳۹۳، ص۹۲)، این قراردادها ماهیت تملیکی دارند. در این شیوه اعطای تسهیلات، بانک در جایگاه مؤسسه انتفاعی با سود معین با متقاضی تسهیلات، وارد معامله می‌شود و حاصل آن، بدهی مدت‌دار مشتری است که طبق زمان‌بندی مشخصی باید پرداخت شود (همان، ص ۲۰۷).

2. Fahim Khan.
3. Muhammad
4. Al-Zaabi

Archive of SID

www.SID.ir

۵. علاوه‌بر روش‌های معرفی شده در مقاله حاضر بانک‌ها می‌توانند برای مدیریت ریسک قیمت کالای موضوع تسهیلات سلف از اوراق اختیار فروش موجود در بورس تخصصی کالا استفاده نمایند. نحوه‌ی استفاده بانک‌ها از این سازکار در بانکداری اسلامی از سوی نویسندگان در مقاله‌ای با رویکرد مدیریت ریسک قیمت کالای موضوع تسهیلات سلف بانکی تدوین گردیده است.

٦. مقصود از سلف موازی آن است که خریدار سلف می‌تواند در کنار سلف اولیه به معاملهٔ سلف مستقل دیگری اقدام کند. چنین معامله‌ای در عرف بازار متداول است. کسی که مقداری از کالایی را پیش‌خرید کرده است، می‌تواند به منظور برخورداری از سود، با انعقاد معاملهٔ سلف دیگری، کل یا مقداری از آن کالا را به افراد دیگری به قیمت بیشتری بفروشد. طبیعی است که سررسید سلف دوم باید هم‌زمان یا متأخر از سلف اول باشد، در معاملهٔ پیش‌گفته، خریدار در سلف اول، فروشنده در سلف دوم خواهد بود، به طور مثال، تاجر جزئی که به قراردادهای متعدد سلف، با ده کشاورز هرکدام یک تن برنج خریده است، برای تأمین مالی یا پوشش ریسک خود به فروش ده تن برنج به تاجر عمده اقدام می‌کند، همان‌طور که وی نیز ممکن است در قرارداد سلف دیگری به شخص دیگری واگذارد. چنین معامله‌هایی مشهور به سلف موازی هستند و تمام معامله‌ها روی مبیع کلی که وصف‌های آن در معامله تعیین شده، انجام می‌گیرد. هر یک از این معامله‌ها مستقل از دیگری است، به همین دلیل اگر یکی از قراردادهای سلف مشکل پیدا کند، به سلف دیگری تعدی پیدا نمی‌کند. چنین معامله‌ای از نظر فقهی مشکلی ندارد. زیرا فروش پیش‌از سررسید مبیع سلف، شامل آن نمی‌شود.در فقه اهل سنت نیز چنین معامله‌ای مشروع دانسته شده است. به همین مناسبت، هیئت محاسبه و مراجعهٔ مؤسسه‌های مالی اسلامی در بیانیهٔ شماره ۱۰ خود، قرارداد سلف و سلف موازی را تأیید کرده است (موسویان، ۱۳۹۱، صص ۵۳۰- ۵۲۹).

کتابنامه

اکبریان، رضا و حمید رفیعی (۱۳۸٦)، «بانکداری اسلامی؛ چالش‌های نظری- عملی و راهکارها»، *اقتصاد اسلامی*، شماره ۲٦، صص ۹۷- ۱۱۸.

www.SID.ir

جمشیدی، سعید (۱۳۹۰)، *بانکداری اسلامی (اصول و قواعد سپرده‌ها، تسهیلات اعطایی و ابزارهای مشتقه تأمین مالی)*، تهران: مؤسسه عالی آموزش بانکدرای ایران و اداره آموزش و مطالعات نیروی انسانی بانک مرکزی ج.ا.ا، چاپ دوم.

دادخواه، هادی، حمید علی‌بیگی و محمدعلی مصطفی‌پور (۱۳۹۲)، «بررسی عملکرد بانکداری بدون ربا بر مبنای الگوی حماسه اقتصادی»، *بیست‌و سومین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی (ثبات اقتصادی و حمایت تولید)*، تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی ج.ا.ا، مرکز همایش‌های بین‌المللی صداوسیما.

زنجیرانی فراهانی، نسیبه و همکاران (۱۳۸۵)، *ملزومات رشد وتوسعه بازار سرمایه در ایران*، تهران: مرکز مطالعات تکنولوژی دانشگاه صنعتی شریف، گروه مدیریت مالی و سرمایه-گذاری، چاپ اول.

موسویان، سید عباس (۱۳۸۹)، «اوراق سلف، ابزاری برای تأمین مالی پروژه‌های بالادستی صنعت نفت»، *اقتصاد اسلامی*، شماره ۳۹، صص ۸۵- ۱۱۶.

نظرپور، محمدنقی و سیدعباس موسویان (۱۳۹۳)، *بانکداری بدون ربا (از نظریه تا تجربه)*، قم: دانشگاه مفید، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، چاپ اول.

Al-Zaabi, Obaid Saif (2010), "Salam Contract in Islamic Law: A Survey," *International Association for Islamic Economics Review of Islamic Economics*, Vol. 14, No. 2, pp. 91–122.

Muhammad, Mohd Zulkifli, Chong, Rosita (2007), "the Contract of Bay al-Salam and Istisna in Islamic Commercial Law: a Comparative Analysis, *Labuan e- Journal of Muamalat and Society*, vol. 1, pp. 21-28.

Archive of SID

www.SID.ir